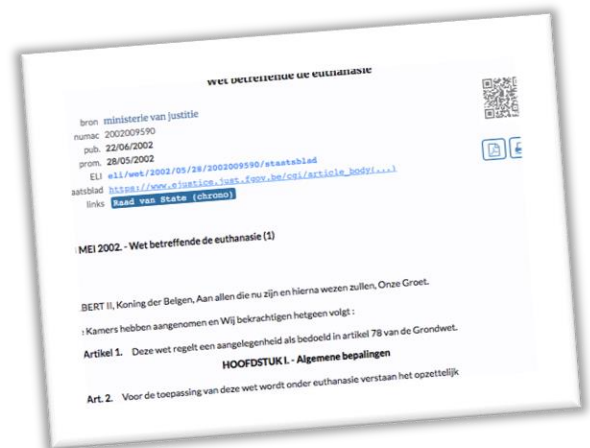

Twintig jaar euthanasie in België

Voor een doorlichting van de wet

Met de wet van 28 mei 2002⁽¹⁾ stond België (als tweede land ter wereld) **euthanasie** wegens gezondheidsredenen toe als een '*opzettelijk levens-beëindigende handeling door een ander dan de betrokkene, op diens verzoek*'.

Na twintig jaar toepassing van de wet⁽²⁾, gaan de debatten nog steeds onverminderd verder. In het huidige dossier maken we de **balans** op van de euthanasiepraktijk in België en gaan we dieper in op de recente en mogelijks toekomstige **ontwikkelingen** ervan.

I. EEN TERUGBLIK

In 2002 besliste het Belgische parlement euthanasie bij volwassenen uit het strafrecht te halen en een **wettelijke uitzondering** in te voeren op het **strafrechtelijke verbod dat het opzettelijk beëindigen van het leven van anderen bestraft**.

Volgens de indieners had de wet die deze uitzondering invoerde als **doelstelling**:

- een **uitzonderlijke oplossing** te bieden aan patiënten die "*aanhoudend en ondraaglijk lijden*" aan een "*ernstige en ongeneeslijke*" aandoening die niet gelenigd kan worden
- een einde te stellen aan de clandestiene euthanasiepraktijken.

De **middelen** waarmee ze deze doelstelling wilden bereiken waren tweeërlei:

- **uitzonderlijk toelaten** dat een arts het leven van een patiënt beëindigt **onder strikte voorwaarden** die verband houden met de gezondheidstoestand van de patiënt en **mits een strikte procedure** te volgen
- daarnaast: het toevertrouwen aan een op te richten Federale Controle- en Evaluatiecommissie Euthanasie (FCEE, hierna kortweg ook: '*de Commissie*') van een **systematisch en streng toezicht** op de naleving van het wettelijke kader.

Van meet af aan stond de wet van 2002 euthanasie toe op grond van **psychisch lijden**, ongeacht of dit al dan niet een fysieke oorzaak had. In 2014 werd hij uitgebreid tot **minderjarigen**, zonder leeftijdsgrens die "*blijk geven van voldoende onderscheidingsvermogen*".⁽³⁾

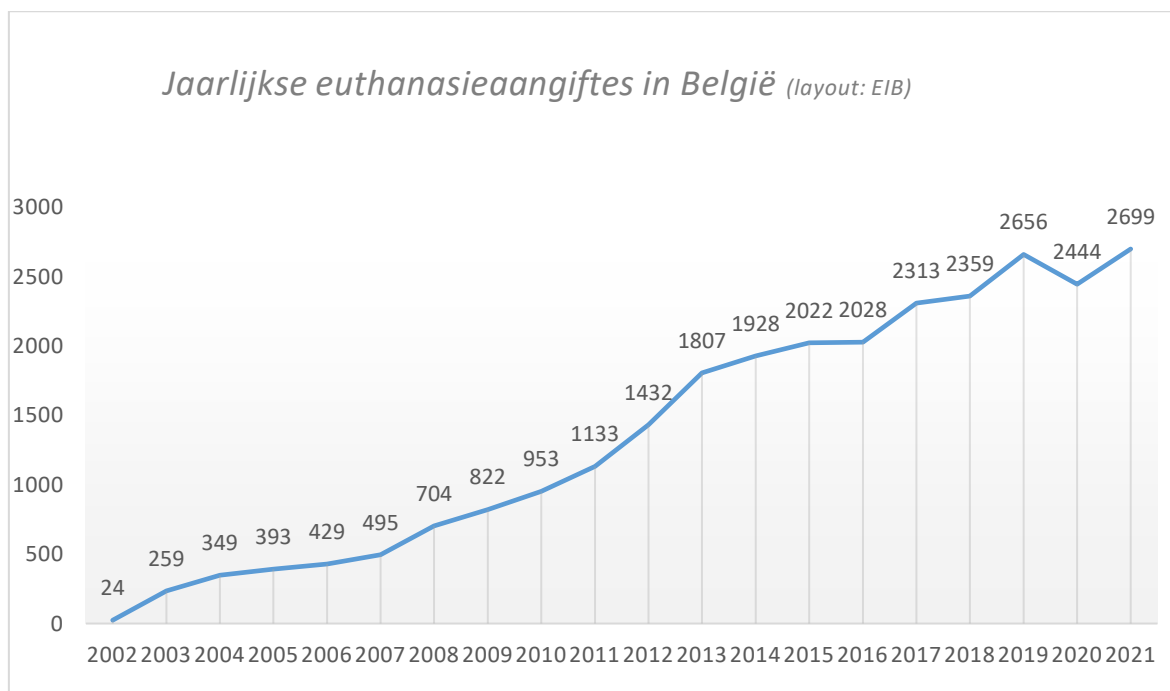
II. DE TOEPASSING VAN DE EUTHANASIEWET

Na twee decennia legale euthanasiepraktijk in België kunnen we de **fundamentele tendensen** ervan, in het bijzonder het profiel van de patiënten die door euthanasie stierven, toetsen aan de **doelstellingen en de middelen** die de indieners bij de invoering van de wet in 2002 voor ogen hadden.

We doen dit door een zestal van hun standpunten te toetsen aan de cijfergegevens die jaarlijks worden aangeleverd en aan de tweejaarlijkse analyses van de voornoemde Commissie **FCEE** ingesteld bij de euthanasiewet.

1. "Euthanasie als uitzonderlijke oplossing ..."

De bijgaande grafiek toont dat op **vijftien jaar** tijd, vanaf het eerste volledige toepassingsjaar (2003) tot 2018, het aantal euthanasieaangiftes bij de Commissie **vertienvoudigde**.

In **2021** stierven in België **officieel 2.699** personen door euthanasie, hetzij **één op veertig overlijdens**.⁽⁴⁾ Afgezien van de daling die in 2020 werd opgetekend als gevolg van de COVID-19 gezondheidscrisis, noteren we in ons land **elk jaar een constante stijging van het aantal gerapporteerde euthanasiegevallen**.

Daarnaast valt de aanzienlijke kloof op tussen de Vlaamse en de Waalse euthanasieaangiften: De Nederlandstalige maken 74% van het totaal (cijfers van 2021). De kloof is wel aan het verkleinen.

In datzelfde jaar zijn 54% patiënten door euthanasie **thuis** overleden en 46% in een **ziekenhuis of woonzorgcentrum**.

Euthanasie bij **bewusteloze patiënten** op basis van een voorafgaande wilsverklaring toen ze nog volledig wilsbekwaam waren, **blijft uiterst zeldzaam** (minder dan één procent).

2. "... die zwaar lijden kan verlichten"

- **in levenseinde verkeren is niet noodzakelijk een voorwaarde voor euthanasie**
16% van de patiënten op wie in 2021 euthanasie werd toegepast, stond **niet** voor een **nakende dood**. Dat aantal bij **mensen die niet** aan hun **levenseinde** waren, nam beduidend toe en is de voorbije tien jaar **verdubbeld**.

Meer nog: een **aanzienlijk deel** van de patiënten was **relatief jong**. In 2021 was **een derde** van de officieel door euthanasie overleden personen **jonger dan 60 jaar**.

- **de aard van het lijden wordt subjectief beoordeeld**

Vanaf haar eerste verslaggeving was de Commissie van mening dat het "**ondraaglijke karakter van het lijden grotendeels subjectief is en afhangt van de persoonlijkheid, de opvattingen en de waarden eigen aan de patiënt**".⁽⁵⁾ Ze benadrukt daarbij dat **de patiënt een behandeling**, zelfs palliatief, **mag weigeren** en **euthanasie mag vragen** bvb. wanneer deze behandeling bijwerkingen of ondraaglijke effecten heeft.⁽⁶⁾

- **het aantal patiënten met een 'polypathologie' neemt toe en dit is verontrustend**

In 2021 stipten de artsen in **één op de vijf gevallen** een **polypathologie** aan bij de patiënt. Na kanker, is dit de **tweede categorie van aandoeningen** waarvoor euthanasie wordt gevraagd.

Een **polypathologie** is 'een combinatie van het lijden veroorzaakt door verschillende chronische aandoeningen die evolueren naar een eindstadium'.⁽⁷⁾ De Commissie noemt onder meer:

- een afname van het gezichtsvermogen
- slechthorendheid
- loop- en mobiliteitsstoornissen
- **incontinentie** gerelateerd aan nierfalen

Deze aandoeningen, waarvan men aanneemt dat ze niet meer te lenigen zijn en vooral bij oudere personen voorkomen, leiden meestal tot een verlies van autonomie of zelfs tot **sociale uitsluiting**. De Commissie geeft toe dat zij **niet kan nagaan of de pathologie** die de arts als reden in zijn of haar aangifte opgaf **ook werkelijk aanwezig was bij de patiënt** die euthanasie onderging.⁽⁸⁾

▪ **bij psychiatrische patiënten stelt zich de vraag naar het ongeneeslijke karakter van de aandoening**

Jaarlijks worden in België **meerdere tientallen gevallen** van euthanasie gerapporteerd op patiënten die lijden aan psychiatrische aandoeningen zoals **depressie** of **autisme**.⁽⁹⁾

Heel wat **psychiaters zetten vraagtekens** bij het idee dat bepaalde psychiatrische aandoeningen zoals depressie een **definitief ongeneeslijke** karakter zouden hebben, wat nochtans een voorwaarde is.⁽¹⁰⁾

3. "De Belgische euthanasiepraktijk wordt streng gecontroleerd"

▪ **de wettelijke voorwaarden zijn vaak niet nageleefd**

De voorwaarde dat de patiënt dient te **lijden aan een ernstige en ongeneeslijke ziekte** worden door vele artsen in een **subjectieve** en **ruime zin** uitgelegd en toegepast (zie het vorige punt). Ook het **advies van een tweede (of een derde) arts** wordt in de praktijk niet als een dwingende verplichting beschouwd.

▪ **het wettelijkheidsstoezicht van de Commissie schiet zijn doel voorbij**

De Commissie heeft als opdracht 1) toe te zien op de **naleving van de wettelijke voorwaarden** van de gerapporteerde gevallen en 2) **tweejaarlijks** de euthanasiepraktijk te **evalueren**.

Verschillende hinderpalen staan dit **toezicht** echter in de weg:

- zij kan de naleving van de wet **alleen nazien aan de hand van de verklaringen van de artsen**; de verstrekte informatie zelf kan ze **niet** natrekken;
- wanneer artsen die deel uitmaken van de Commissie een **euthanasieaangifte** moeten **beoordelen die ze zelf uitvoerden**, hebben ze overduidelijk een **belangenconflict**;
- de Commissie geeft toe dat zij niet over **de nodige middelen** beschikt voor het uitvoeren van een efficiënt nazicht van de euthanasiegevallen die **niet bij haar zijn aangegeven** en bijgevolg onwettelijk of clandestien zijn uitgevoerd;
- en zelfs voor de gerapporteerde gevallen, geeft zij toe dat de mensen en de middelen die ze ter beschikking heeft **ruim onvoldoende** zijn voor een **ernstige behandeling** van meer dan 200 dossiers in een tijdsperiode van twee tot drie uur per vergadering.⁽¹¹⁾

De Commissie doet haar **controleopdracht *a posteriori*** op basis van aangiftes van overleden patiënten en oordeelt daarbij als **eerste rechter**. Pas in geval van twijfel over de wetmatigheid van een euthanasie kan ze een dossier overmaken aan het gerecht. Op vandaag heeft de Commissie slechts één dossier aan **het Openbaar Ministerie** overgemaakt.⁽¹²⁾

- **het aantal gevallen dat een euthanasie clandestien is uitgevoerd, is niet afgenomen sinds ze onder welbepaalde voorwaarden niet meer strafbaar is**

Verskillende studies wijzen op de **significante kloof** tussen de euthanasiegevallen die zijn aangegeven en deze die, weliswaar uitgevoerd, niet werden gemeld, evenals tussen **euthanasie met en zonder instemming**. Meer bepaald zijn in Vlaanderen in 2013:

- **26%** van de euthanasie uitgevoerd **zonder toestemming van de patiënt** (*Chambaere et al.*, 2015);⁽¹³⁾
- en **35,50 %** niet eens gemeld aan de Commissie (*Dierickx et al.*, 2018).⁽¹⁴⁾

4. "Euthanasie is een recht; de arts moet het zelfbeschikkingsrecht van de patiënt eerbiedigen"

- **ons recht kent geen recht op euthanasie**

Het uitgangspunt van de Belgische euthanasiewet van 2002 is dat het niet meer strafbaar stellen van **euthanasie** een **uitzondering** vormt op de bestraffing van moord.

De wet verleent een patiënt de **mogelijkheid een arts te verzoeken** zijn of haar leven te beëindigen door euthanasie. Er is dus zeker geen sprake van **een subjectief recht op euthanasie**.

- **euthanasie steunen op het zelfbeschikkingsrecht van de persoon is een paradox**

De zelfstandigheid van het individu wordt al te vaak genoemd als rechtvaardiging voor de toegang tot euthanasie. In deze praktijk staat de patiënt niet op zichzelf. **Vele anderen worden er noodzakelijk bij betrokken**: de **arts** die verzocht wordt het leven van de patiënt te beëindigen en de **andere zorgverleners** die de arts bijstaan of de patiënt omringen bij zijn of haar euthanasie.

Men mag euthanasie niet uitsluitend beoordelen vanuit de autonomie van de patiënt; tegelijk moet de **impact** (vooral de psychologische)⁽¹⁵⁾ worden meegenomen die euthanasie heeft **op de zorgverleners** (wier deelname onmisbaar), en ruimer ook de **impact op de gehele samenleving**.

- **de erkenning van de gewetensvrijheid van de zorgverleners is fundamenteel**

Het uitvoeren van een euthanasie is **geen medische handeling**, ja zelfs **onverenigbaar** met de medische ethiek en met de **eed van Hippocrates**. Daarom voorziet de wet uitdrukkelijk dat de arts en elke andere betrokken persoon zich op zijn of haar **gewetensvrijheid** kan beroepen wanneer hij zijn deelneming aan een euthanasie weigert.⁽¹⁶⁾

De wetswijziging van maart 2020⁽¹⁷⁾ maakt echter inbreuk op deze gewetensvrijheid, **door de zorginstellingen te dwingen** de praktijk van euthanasie binnen hun muren te aanvaarden.⁽¹⁸⁾

Door aan de gewetensvrijheid een collectieve dimensie te ontzeggen, maakt de Belgische wet het een zorgverlener **onmogelijk** in een ziekenhuis of een woonzorgcentrum te werken dat duidelijk niet kiest voor een vroegtijdige beëindiging van het leven van zijn patiënten of bewoners.

5. "Euthanasie maakt waardig sterven mogelijk"

Euthanasie wordt in sommige gevallen voorgesteld als de **enige optie** voor een **waardige dood**. Dit is een **onterechte verenging** tot een **keuze tussen euthanasie en ondraaglijk lijden**.

Deze visie gaat volledig voorbij aan de oplossingen die **palliatieve zorg** thans bieden, namelijk een **effectieve en holistische pijn- en lijdensbehandeling** van de patiënten, door een multidisciplinair team dat instaat voor een volgehouden medische, sociale, psychologische, existentiële, zelfs spirituele begeleiding tot de dood. In deze zorg horen **therapeutische hardnekkigheid** noch **euthanasie** thuis⁽¹⁹⁾.

Het is een **misvatting de menselijke waardigheid** die in werkelijkheid inherent is aan de persoon ongeacht zijn kwetsbaarheid, afhankelijk te maken van zijn of haar gezondheidstoestand, graad van afhankelijkheid of keuze voor euthanasie.

6. "Euthanasie is een vrijheid, een keuze. Niemand mag dus tot euthanasie gedwongen worden."

De wil van een individu om zijn leven te beëindigen is een vrijheid, in de gebruikelijke (dwz: niet juridische) zin van het woord.

▪ Hoe vrijwillig moet een euthanasieverzoek zijn?

De beoordeling van het "**vrijwillige, doordachte en herhaalde**" karakter van het verzoek tot euthanasie, die de Belgische wet als voorwaarde stelt, blijkt in de praktijk **lastig te zijn** en de **afwezigheid van "externe druk"** kan moeilijk worden nagegaan.⁽²⁰⁾

Het gevaar dat het verzoek van een zwaar zieke of zelfs terminale patiënt veroorzaakt is door een **verlies van eigenwaarde** of de **waardevermindering van het eigen bestaan** is reëel.

Familie, naastbestaanden, medici of persberichten (met aandacht voor bepaalde casussen) kunnen deze gevoelens rechtstreeks of onrechtstreeks aanwakkeren en bij de zieke de indruk wekken dat **euthanasie** staat voor het **behoud van de menselijke waardigheid**. Bij de patiënt ontstaat dan het idee of het aanvoelen dat **in leven blijven** en op natuurlijke wijze sterven een **onwaardige, zelfs egoïstische keuze** zou zijn en een "**last**" voor zijn geliefden.

▪ Euthanasie bij psychische stoornissen en suïcidepreventie?

De praktijk die euthanasie toepast bij mensen met psychiatrische aandoeningen zoals depressie (zoals in de zaak *Tine Nys*)⁽²¹⁾ roept de vraag op naar haar verenigbaarheid met het overheidsbeleid voor **zelfmoordpreventie**.

Hoe **samenhangend en efficiënt** kan een **beleid** zijn dat mensen met **zelfmoordgedachten** wil helpen en ondersteunen en euthanasie aandraagt als ultiem "**therapeutische**" optie?

BESLUIT – Een diepgaande evaluatie van de Belgische euthanasiewet is nodig

Twintig jaar na de goedkeuring van de Belgische euthanasiewet kan hij moeilijk als geslaagd worden beoordeeld:

- het **toezicht van de Commissie** op de naleving van de wettelijke vereisten **schiet duidelijk tekort**
- bovendien neemt het **aantal gevallen van clandestiene euthanasie** niet af en dit is zorgwekkend.

Vandaag zijn de **doelstellingen** die in 2002 leidden tot het straffeloos maken van euthanasie (zij het onder strikte voorwaarden) **niet gehaald**.

Bovendien blijkt uit de tweejaarlijkse verslagen van de Commissie dat **de levensbeëindiging door euthanasie anders wordt ingevuld dan oorspronkelijk bedoeld**, aangezien:

- het **aantal gevallen jaarlijks blijft toenemen**
- de uitvoerende artsen en de Commissie de **toelatingsvoorwaarden** voor euthanasie (met name wat betreft de gezondheidstoestand van de patiënt) **alsmaar versoepelen**.

Deze trends in de euthanasiepraktijk in België zijn ook waarneembaar **in andere landen** waar euthanasie wettelijk is toegelaten (zoals Nederland⁽²²⁾ en Canada).⁽²³⁾

De '**versoepelingen**' die de praktijk hanteert op basis van het idee van de **autonomie van het individu**, staan in schril contrast met de impact van de **schadelijke gevolgen** die een euthanasie heeft voor de familieleden, de zorgverleners die er moeten aan meewerken en bij mensen die in dezelfde gezondheidstoestand verkeren maar hun leven niet willen beëindigen.

Perspectieven en voorstellen

Verschuivende beleidsverantwoordelijken pleiten voor een **verdere uitbreiding van de euthanasiewet**, en onder meer voor:

- euthanasie bij **mensen met dementie**, op basis van een voordien gemaakte wilsverklaring⁽²⁴⁾
- euthanasie niet langer te relateren aan de gezondheidstoestand, maar eerder aan (het gevoel van) "**levensmoeheid**"⁽²⁵⁾

Deze initiatieven zullen ertoe leiden dat het straffeloos maken van euthanasie in België, aanvankelijk strikt verbonden aan de gezondheidstoestand, evolueert naar de erkenning van een "**recht op hulp bij zelfdoding**".

De **praktijk van euthanasie** breidt zich in België geleidelijk aan uit en maakt de uitbouw van een **echt beleid van palliatieve zorg tot ondersteuning van patiënten** aan het einde van het leven vandaag **onmogelijk**. Tegelijk kampt de palliatieve zorg met belangrijke budgettaire beperkingen.⁽²⁶⁾

Na twintig jaar euthanasiepraktijk in België is een **diepgaande en volledige doorlichting van de wet** van 2002 **dringend noodzakelijk**. Onze beleids mensen dienen haar pijnpunten onder ogen te zien en te beseffen dat de **praktijk** van haar oorspronkelijk doel is afgeleid en niet langer als een **uitzonderlijke oplossing** wordt beschouwd die aan **strengere controle** onderworpen is.

VOETNOTEN

¹ [Wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie](#), Staatsblad van 22/06/2002

² EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK, Dossier [Euthanasie: 10 ans de dépenalisation en Belgique](#), 2012

³ [Wet van 28 februari 2014 tot wijziging van de wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, teneinde euthanasie voor minderjarigen mogelijk te maken](#), Staatsblad van 12/03/2014.

⁴ FEDERALE CONTROLE- EN EVALUATIECOMMISSIE EUTHANASIE (hierna: FCEE), [Euthanasie – Cijfers van 2021](#), Persbericht van 31 maart 2022. Het **overzicht van alle jaarverslagen van de commissie** is te vinden op overzichtspagina '[Publicaties](#)' van de website van de FCEE

⁵ FCEE, [Eerste verslag aan de wetgevende kamers, blz. 16](#) (22 september 2002- 31 december 2003), 2004, (cursivering van de auteur van het EIB-dossier).

⁶ Ibid.

⁷ FCEE, [Negende verslag aan de wetgevende kamers, blz. 37](#) (jaren 2018-2019), 2020

⁸ FCEE, [Achtste verslag aan de wetgevende kamers, blz 39](#) (jaren 2016-2017), 2018

⁹ FCEE, [Negende verslag aan de wetgevende kamers, blz. 41](#) (jaren 2018-2019), 2020, blz. 41

¹⁰ Heeft. BAZAN e.a., [Schrapp euthanasie op basis van louter psychisch lijden uit de wet](#), *De Morgen*, 08/12/2015.

¹¹ VRT NIEUWS, [Analyse: De geheimen van de euthanasiecommissie](#), video van 30/09/2020

¹² Het 'zelf rechter spelen' van de Commissie gaf in 2017 de aanleiding tot het ontslag van één van haar leden: zie DE STANDAARD, [Euthanasiecommissie speelt zelf voor rechter](#), Persbericht van 26/12/2017. Voor alle duidelijkheid: het Tine Nys-proces in 2020 (zie verder) kwam er niet na doorverzekering door de Commissie (want die had haar euthanasie goedgekeurd), maar na een klacht van Tine's dochters tegen de artsen die haar euthanasie uitvoerden.

¹³ K. CHAMBAERE e.a., [Recent Trends in Euthanasia and Other End-of-Life Practices in Belgium](#), *The New England Journal of Medicine*, 2015, vol. 372, blz 1180

- ¹⁴ S. DIERICKX e.a., [Drugs Used for Euthanasia: A Repeated Population-Based Mortality Follow-Back Study in Flanders, Belgium, 1998-2013](#), Journal of Pain and Symptom Management, 2018, vol. 56, n° 4, blz 551-559
- ¹⁵ Zie Prof. Timothy DEVOS e.a., [Euthanasie: een ander verhaal: ervaringen en reflecties van zorgverleners](#), uitg. Pelckmans, 2021.
- ¹⁶ [Artikel 14 van de wet van 28/05/2002](#): "Geen enkel schriftelijk of ongeschreven beding kan een arts beletten om onder de wettelijke voorwaarden euthanasie uit te voeren".
- ¹⁷ [Artikel 3 van de wet van 15/03/2020](#) dat artikel 14 van voormelde wet wijzigt, *Staatsblad* van 23/03/2020
- ¹⁸ Deze wetwijziging van de euthanasiewet van 2020 strookt niet met (onder meer) de Resolutie nr. 1763 (2010) van de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa, [Het recht op gewetensbezwaar bij legale medische zorgen](#): "geen enkel ziekenhuis, instelling of persoon mag op welke wijze ook worden gedwongen, aansprakelijkheid gesteld of gediscrimineerd bij een weigering een euthanasie mogelijk te maken, te begeleiden of ze uit te voeren [...]" (artikel 1 van de Resolutie).
- ¹⁹ De Wereldgezondheidsorganisatie geeft volgende definitie: "Palliatieve zorg is een bevestiging van het leven en beschouwt de dood als een normaal proces dat ze niet van plan zijn te bespoedigen of te vertragen" ([Health 2020 – Policy framework and strategy](#), WHO Europa, blz. 79).
- ²⁰ K. RAUS, B. VANDERHAEGEN en S. STERCKX, [Euthanasia in Belgium: Shortcomings of the Law and Its Application and of the Monitoring of Practice](#), Het Tijdschrift voor Geneeskunde en Filosofie, 2021, deel. 46, nr 1, blz. 80–107.
- ²¹ Tine Nys was een jonge vrouw die aan zware depressie leed en op 38-jarige leeftijd overleed aan euthanasie: L. VANBELLINGEN, [Het Tine Nys-proces: een proces over euthanasie bij geestelijk lijden](#), Europees Instituut voor Bio-ethiek, 03/02/2020.
- ²² L. VANBELLINGEN, [Euthanasie en dementie: Nederland staat gedwongen sedatie toe die weerstand bij de patiënt voorkomt](#), Europees Instituut voor Bio-ethiek, 27/11/2020; Id. [Euthanasie van jonge kinderen zonder hun toestemming in Nederland komt eraan](#), Europees Instituut voor Bio-ethiek, 30/10/2020.
- ²³ C. DU BUS, [Canada staat euthanasie toe aan mindervaliden die niet aan hun levenseinde zijn](#), Europees Instituut voor Bio-ethiek, 14/07/2021.
- ²⁴ BELGISCHE KAMER VAN VOLKSVERTEGENWOORDIGERS, wetsvoorstellen nr. [749](#) en [632](#) ingediend tijdens de huidige legislatuur (2019-2024)
- ²⁵ OPEN VLD, [Tijd voor een debat over het voltooid leven](#), 29/10/2019.
- ²⁶ EUROPEES INSTITUUT VOOR BIO-ETHIEK, [Een studie over de uitbreiding van de toegang tot "het palliatieve statuut" in België](#), Nieuwsbericht, 26/04/2022.

Dit dossier is opgesteld door **Léopold Vanbellingen**,

Research Fellow bij het Europees Instituut voor Bio-ethiek

Contact - Pers :

secretariat@ieb-eib.org

+32 2 647 42 45

LOGO:

Europees Instituut voor Bio-ethiek

Ideeën die nieuwe leven brengen

www.ieb-eib.org/nl